

Розділ II. ПРОБЛЕМИ І СУПЕРЕЧНОСТІ СУЧАСНОГО КУЛЬТУРНОГО ПРОЦЕСУ

Part II. PROBLEMS AND CONTRADICTIONS OF MODERN CULTURAL PROCESS

УДК (271.72-11+ 811.1) (008)

ФЕНОМЕНОЛОГІЧНА ДЕСКРИПЦІЯ ОСНОВНИХ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ПРАКТИК ВІРМЕНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В УКРАЇНІ

Гаяук Ірина Яківна – доктор культурології, доцент кафедри менеджменту мистецтв.

Львівська національна академія мистецтв, м. Львів

<http://orcid.org/0000-0002-1296-0872>

<https://doi.org/10.35619/ucpmk.v39i.498>

irinahayuk@gmail.com

Визначено, що історично для вірмен діаспори на землях України традиційні культурні практики ставали своєрідними конституюючими паттернами, завдяки яким розбудовувалася мережа нових соціальних зв'язків і формувався новий топос діаспорної культури. Доведено, що культурні практики вірмен доцільно розглядати з точки зору специфіки соціокультурного структурування топосу вірменської діаспори, тому їх можна поділити на господарсько-ремісничі (ювелірне мистецтво, зброярство, ткацтво, будівництво тощо); медіативні культурні практики (торгівля, дипломатична та перекладацька справи); образно-символічні/художні культурні практики та науково-освітні культурні практики. З'ясовано, що якісний склад артефактів в музеях України, які репрезентують вірменську культурну спадщину, демонструє появу специфічних рис, котрі показують зміни у менталітеті, художніх смаках, ціннісних орієнтирах вірмен діаспори, що засвідчує формування окремої автономної оригінальної сфери культури вірменської діаспори України.

Ключові слова: артефакт, вірмени, діаспора, культура, культурні практики, топос, фрейм, функція.

Постановка проблеми. Діаспорна культура – явище на сьогодні маловивчене. Можна навіть сказати, що контент цього терміну має змістовне наповнення, наближене до нульової позначки. Адже у науковому дискурсі діаспора завжди розглядається у двох змістовних площинах – політичній або етнологічній при безумовному переважанні політичного дискурсу. Домінування політичного дискурсу у вивченні діаспори і своєрідне антиісторичне (акцент на сучасність) ставлення до цього феномену фактично елімінують постановку питання щодо оригінальності та автономності діаспорної культури. До сьогодні діаспорна культура стереотипно сприймається як маргінальний законсервований «уламок» матричної культури Вірменії, який розглядають у системі координат цієї культури – підхід цілком асистемний та антиекологічний (за термінологією Е. Морена) [9]. А розвиток основних культурних практик вірменської діаспори в Україні, втілених у чисельних артефактах їхньої культури, дозволяє визначити специфічні риси цих практик і наочно засвідчує оригінальний характер діаспорної культури вірмен в Україні.

Огляд публікацій. Дослідження історії вірменських колоній в Україні як серед вітчизняних, так і серед закордонних науковців мали переважно історичний або краєзнавчий характер. Окремі дослідники займалися вивченням прикладної спадщини вірмен у мистецтвознавчому та історичному зрізі. Серед них слід назвати провідного вірменолога України проф. Я. Дашкевича [2], Ю. Бірюльова [1], Е. Корхмязян [6], Н. Кривонос [7], В. Мікаеляна [8], О. Осіп'яна [10], Т. Саргсян [11], вірменських науковців проф. Л. Чукасяна [15], д-ра В. Григоряна [4], істориків та мистецтвознавців дорядянської доби Я. Болот-Антоневича [13], о. С. Баронча [14], Вл. Лозинського [17], з числа польських науковців нового тисячоліття – Ф. Василя [18], І. Волянську [19], В. Делугу [16] та ін. Проте, культурологічне осмислення специфіки культурних практик вірменської діаспори на землях України жодного разу не було метою наукових досліджень.

Мета статті – зробити феноменологічну дескрипцію та визначити специфіку основних культурних практик вірменської діаспори в Україні внаслідок впливу нового соціокультурного ландшафту.

Виклад основного матеріалу. Відтворення феноменологічного дискурсу культури вірменської діаспори в Україні ґрунтувалося на хайдеґерівському розумінні феноменології буття, яке, на відміну від гуссерлівського, не відкидало історичний дискурс, без якого неможливе вивчення матеріальних свідочств/артефактів вірменської культури та відтворення на їхній основі феноменології культури вірменської діаспори. Сприйняття та прочитання будь-якого артефакту актуалізує проблему неможливості

повної епохе – тотальної феноменологічної редукції, точніше – неможливості її передачі. Якщо використання відповідних технік очищення свідомості та «схоплення» речі у стані чистої свідомості ще можна уявити, однак, осмислення цього досвіду та його передача у вербалізованій формі, тобто, певна фіксація, в будь-якому випадку будуть опосередковані змістовними, історично обумовленими кодами мови та культури. Тобто, феноменологічна редукція стосовно предметів/артефактів культури в принципі неможлива: споглядання чистих ейдосів без їхнього відображення в матеріальних предметах позбавляє їх онтологічності, оскільки вони знаходяться у стані потенції у ставленні до феноменального світу. Окрім цього, процес прочитання артефакту – це завжди перетинання різних часових модусів (як мінімум – двох) – минулого, схопленого в момент створення, та актуального сучасного людини, яка прочитає артефакт. Не випадково Г. Гадамер вважав, що кожний твір мистецтва має свою власну характерну часовість – вічне теперішнє [5; 415]. Тому його прочитання, яке невід’ємне від інтерпретації, ніколи не буде остаточним та позбавленим

Термін «культурні практики» є доволі «молодим» – він увійшов у науковий обіг у 1970-х рр. завдяки культурологічно-соціологічним працям представників Бірмінгемської школи. Відтак, його змістовне поле також ще не викристалізувалося. Однак, змістовний контент предикату «культурні» у зв’язці з іменником «практика» дозволяє визначити їх як різноманітні види людської діяльності, котрі формують/продукують світ культури. Тобто, це вся феноменальна культуротворча діяльність людини. Попри значну кількість інтерпретацій цього феномену, сутнісне ядро культурних практик визначається ними доволі схоже, як різноманітні види самостійної діяльності людини, засновані на актуальних для неї інтересах, пошук і апробація нових способів і форм діяльності для задоволення різноманітних потреб, що дозволяють «присвоїти» культуру, розвивати необхідні культурні навички.

Будь-яка культурна практика має сенс лише тоді, коли пов’язана з буттям людини. Згадаємо, що М. Хайдеггер («Вопрос о технике») розглядав сутність техніки з точки зору людського існування/присутності (Dasein). Техніка – це не просте знаряддя або засіб праці; зокрема, їй притаманна/властива інструментальність, яка є засобом для досягнення певної мети, тобто, в ній міститься причина (і ціль, і засіб по-суті є причиною) [12; 222]. Тому одна з провідних рис знаряддя – інструментальність – це вид казуальності, який дає можливість проявитися чомусь неявленому, що існує лише в потенції, а значить, техніка – це не засіб, а область виведення неявленого в явлене, прихованого в неприховане, це реалізація істини [12; 224]. Для Хайдеггера техніка має античну конотацію, коли техне як майстерність було невід’ємне від епістеме – знання в широкому сенсі цього слова.

Тобто, сутність техніки – виводити щось з потаємного, розкривати певну Тайну, зробивши її явленою. Звичайно, що навряд чи вірменські ювеліри, зброярі та інші майстри саме так осмислювали свою роботу. Проте, імпліцитно в провідних культурних практиках вірмен, пов’язаних із виробленням артефактів, принаймні до XVIII ст., коли їхні характерні риси проявлялися найяскравіше, така інтенційність була відчутною, що і надавало особливої привабливості виробам вірменських майстрів. Можна сказати, що в цих артефактах був присутній певний відблиск Тайни Сходу, чогось інакшого/чудесного, можливо – сакрального.

Культурні практики вірмен доцільно розглядати з точки зору специфіки соціокультурного структурування топосу/топосів вірменської діаспори. Відтак, їх можна поділити на господарсько-ремісничі культурні практики (хоча, будь-яка таксономізація є умовною) – традиційні види художньо-ремісничої діяльності, в процесі яких створювалися артефакти з утилітарною та художньою цінністю (ювелірне мистецтво, зброярство, ткацтво, будівництво тощо); медіативні культурні практики (торгівля, дипломатична та перекладацька справи); образно-символічні/художні культурні практики та науково-освітні. Артефакти, що з’являються внаслідок здійснення господарсько-ремісничих культурних практик, формують речовий топос, що виконує не лише функції створення зони функціонального та життєвого комфорту, але й забезпечує пізнання/впізнання «Своїх» та водночас репрезентації себе «Чужим-Іншим», особливо на ранніх етапах формування світу діаспорної культури. Тобто, ці артефакти відіграють імпліцитно комунікативну функцію представлення вірменських мігрантів/«Інших» новому оточенню. Привабливість нового речового простору вірмен для автохтонів спрощує вірменам процес входження в новий стратифікаційний простір. Традиційні види ремісничо-художньої діяльності – ювелірна справа, зброярство, ткацтво, в яких вірмени задовго до появи їхніх колоній в Україні набули великої майстерності та слави, забезпечили як попит на їхню продукцію, так і займання ними високої стратифікаційної /статусної ніші і на своїй історичній Батьківщині, і в діаспорі. Водночас, зацікавлення професійними навичками/майстерністю вірменських мігрантів полегшувало їм трансгресію в новий соціокультурний простір, оскільки послаблювало психологічну напругу при переході в «невідоме», зменшувало ризики економічних втрат і знижувало рівень геттоізації при адаптації до нового соціокультурного ландшафту.

У плані культур-прагматичному або/і соціально-комунікативному культурні практики відігравали роль фреймів, які, в силу своєї природи, забезпечували фонове розуміння подій, в яких брали участь вірмени, надавали їм впевненість у правильності їхньої картини світу, підтримували відтворення соціального досвіду та несуперечливої картини світу. Те, що робить людина за певних обставин, можна назвати «цілеспрямованою дією», яка підпорядковує виконавця певним «стандартам», соціальній оцінці дії [3; 82], а фрейми постачають основним учасникам взаємодії нормативну інформацію, що саме має знаходитися у фокусі їхньої уваги [3; 269]. Окрім цього, системи фреймів у певному сенсі відповідають способу організації певної діяльності, особливо такої, яка передбачає наявність у ній соціальних агентів [3; 320].

Для вірмен діаспори традиційні культурні практики відігравали не лише функцію праці, що забезпечувала їх усім необхідним для життя: традиційні культурні практики ставали своєрідними конституюючими паттернами, завдяки яким розбудовувалася мережа нових соціальних зв'язків і формувалася новий топос діаспорної культури. Характер фрейму, притаманний соціальному дискурсу культурних практик, полегшував процес адаптації до нового середовища і пом'якшував стрес акультурації, оскільки організація традиційних культурних практик відбувалася згідно з усталеними нормами, взірцями без надмірного втручання раціонального дискурсу. Загальні закони держави, княжі, королівські або магнатські привілеї визначали/регулювали зовнішні кордони взаємодії вірмен з новим соціумом, визначали кордони соціальної топографії вірменських колоній. Але внутрішнє життя вірменських колоній довгий час (фактично, до кінця XVIII ст.) регулювалося їхнім традиційним правом, церковними законами і традиційними взірцями розбудови і функціонування культурних практик.

Культурні практики медіативного характеру – торгівля, дипломатія перекладацька справа – отримали таке визначення тому, що фундаментальною якістю цих видів діяльності були (і є) посередництво та комунікація. Незважаючи на яскраво виражений прагматичний/економічний аспект, вони сприяли формуванню міжетнічної/інтернаціональної комунікативної мережі вірмен. Сутнісно медіативні культурні практики вірмен відображали ефективні комунікативні моделі, задані ще матричною культурою. Ці моделі дозволяли вірменам створювати потужну мережу транснаціональних культурних (в широкому розумінні цього слова) зв'язків, які сприяли високій ефективності їхніх торговельних компаній, дипломатичних місій та перекладацької діяльності.

Культурні практики художньо-образного вмісту надавали вірменам можливість створювати значимий світ образів та символів, який відображав їхні думки, почуття, пов'язані з осмисленням світу та самих себе у ньому. Їх можна назвати процесом естетично-художнього освоєння світу. Довгий час ці практики були тісно пов'язані, насамперед, із ритуалом (ритуальними/релігійними практиками). На відміну від художньо-ремісничих та медіативних практик, вони не були повсякденними, часто втілювали або відображали «вічні цінності». Ці практики точніше було би називати художніми практиками, репрезентованими творами різних видів мистецтва, виконаних у межах діаспорних хронотопів.

Для вірмен діаспори основними видами художніх практик були образотворче мистецтво, книжкова справа, театральнo-музичне мистецтво у їх темпоральних (історично обумовлених) вимірах. До певної міри виправданим може бути визначення цих практик як неповсякденних, оскільки вони не потрібні для забезпечення базових потреб людини. Але, як уже зазначалося, вичерпних та остаточних класифікацій не існує, будь-яка таксономізація є відносною. Розподілення потреб за шкалою необхідності залежить від типу культури та персональних якостей особистості. Для людей творчих, що уповні яскраво демонструють вірменські майстри середньовічного Львова, художні практики були і «хлібом насущним», і духовною «їжею», без якої вони не здатні жити. Натомість, однакові практики, наприклад, такі, як ритуальні (релігійні), можуть бути і повсякденними, і неповсякденними, що залежить від часу/хронотопу, типу культури та особистості. Також варто пам'ятати, що хоча аналітичне мислення розчленовує культурні практики на складові, проте прагматична/економічна, соціальна/статусна, творча, духовно-сакральна, естетична сторона були нероздільно інтегративно переплетені в їхній природі.

Художнім практикам вірмен притаманні специфічні форми комунікації з глядачем/суб'єктом сприйняття, а сама комунікація відбувається у відповідних приватних або публічних локусах – храмі, палаці, майстерні, приватному будинку, пізніше – у театрі, галереї, музеї тощо. Відповідно до місця презентації/розташування, твори мистецтва мали різне призначення (і навпаки): спілкування з Богом/споглядання Вищого, презентація свого статусу/багатства, утилітарна функція тощо. Згідно зі складом музейних колекцій України, сьогодні історичні художні практики вірмен діаспори репрезентовані нечисельними іконами, рукописними та друкowanими книжками (зокрема – нотною продукцією), музичними інструментами; живописними, графічними та скульптурними роботами вірменських митців, портретами відомих музикантів і театральних діячів та пов'язаними з ними архівними документами. Проте, якісний склад цих артефактів демонструє появу специфічних рис, які

показують зміни у менталітеті, художніх смаках, ціннісних орієнтирах вірмен діаспори, що засвідчує формування окремої автономної оригінальної сфери культури вірменської діаспори України.

Провідними рисами публічного простору є наочність, а значить – оформленість, і поліфункціональність (його використовують як для повсякденної роботи, так і для урочистостей, свят тощо). Публічний простір формує/визначає/ стимулює культуру спілкування та взаємодії людей. Для вірмен української діаспори такими публічними просторами були хуч (приміщення при церкві, де відбувалися засідання ради старійшин), храм, шпиталі, папський театинський колегіум, ситуативно – палац архієпископів-митрополитів; згодом – архієпископальна спілка вірмен, громадські приміщення або будинки, школи та училища тощо. Характер відкритих публічних просторів вірменського соціального топосу у містах (вулиці, площі) доволі швидко став розвиватися згідно з місцевими архітектурно-декоративними традиціями. Тоді як внутрішній простір житла та закритих публічних топосів (храм) довше зберігав притаманний прабатьківщині характер.

Культурні практики науково-освітнього характеру формували інтелектуальну еліту вірменської діаспори і забезпечували функціонування контрастиміляційних механізмів для підтримання зв'язків із базовою матрицею вірменської культури через систему початкової шкільної освіти. Характер їхнього функціонування також має яскраво виражену хронотопну диференційованість, вектори прояву якої двійчасті: для регіонів України під владою Польсько-Литовської держави зміни в освіті відбувалися у напрямку латинізації та полонізації, хоча до ліквідації Папської театинської вірменської колегії складова вірменської культури (мова, література, усна традиція) була відчутною. Щодо вищої освіти, то вона мала європейську орієнтацію без національно вираженого характеру, за виключенням освіти у мхітаристів Відня та Венеції або Римській духовній академії для вірмен; розвиток освіти у вірменських колоніях Правобережжя, Лівобережжя та Криму після їх підпорядкування Російській імперії відбувалося у напрямку русифікації та максимального обмеження національно орієнтованої складової освіти у церковно-парафіяльних школах. Вищу освіту вірмени отримували у вірменських вищих навчальних закладах: світську – в Лазаревському інституті східних мов у Москві, релігійну – в Ечміадзінській духовній семінарії, а також у російських вищих навчальних закладах, в основному, Петербургу та Москві. Отже, можна констатувати, що сценарій розвитку освітянської сфери вірменської діаспори в Україні був однаковим для всіх її регіонів, відрізнялися лише змістовні вектори (узагальнено – русифікація/полонізація та невпинне зменшення національно орієнтованого сегменту). Проте в науковій сфері вірмени займали потужні позиції в історії, орієнталістиці, медицині, фармацевтиці тощо.

Висновки. Культурні практики вірмен на землях України доцільно розглядати з точки зору специфіки соціокультурного структурування топосу вірменської діаспори. Умовно їх можна поділити на господарсько-ремісничі (ювелірне мистецтво, зброярство, ткацтво, будівництво тощо), медіативні (торгівля, дипломатична та перекладацька справи), образно-символічні/художні та науково-освітні культурні практики. Артефакти, що з'являються внаслідок реалізації культурних практик, формують речовий топос, що виконує не лише функції створення зони функціонального та життєвого комфорту, але й забезпечує пізнання/впізнавання «Своїх» та водночас репрезентації себе «Чужим-Іншим», особливо на ранніх етапах формування світу діаспорної культури. Ці артефакти імпліцитно відіграють комунікативну функцію представлення вірменських мігрантів/«Інших» новому оточенню. Зацікавлення професійними навичками/майстерністю вірменських мігрантів полегшувало їхню трансгресію в новий соціокультурний простір, послаблювало психологічну напругу при переході в «невідоме», зменшувало ризики економічних втрат і знижувало рівень гетоізації при адаптації до нового соціокультурного ландшафту України.

Список використаної літератури

1. Бірюльов Ю. Захаревичі: Творці столичного Львова. Львів : «Центр Європи», 2010. 336 с.
2. Дашкевич Я. Р. Вірменія і Україна, Львів–Нью-Йорк, 2001, 760 с; його ж. Вірмени в Україні: дорогами тисячоліть, Львів : Логос, 2012. 1328 с.
3. Гофман И. Анализ фреймов: эссе об организации повседневного опыта. Москва : Ин-т социологии РАН, 2003. 752 с.
4. Григорян В. Р. История армянских колоний на Украине и в Польше (армяне в Подолии). Ереван, 2005. 290 с.
5. Гадамер Г.-Г. Истина і метод. Т. 1. Київ : Юніверс, 2000. 464 с.
6. Корхмазян Э. М. Крымская армянская миниатюра. Симферополь : Энергия-дельта, 2008. 144 с.
7. Кривонос Н. Вірменські ремісники у Львові в XV-XVII ст. *Галицька брама*, № 21-22. Львів : вид-во «Центр Європи», 1996. С. 11; її ж, Памятники армян в культурной жизни Львова. *Из истории армяно-украинских, венгерских и молдавских отношений*. Ереван, 2012. С. 54-62.
8. Микаелян В. Габриел Айвазовский (Айвазян). Голубь Масиса, №№ 12-14. Симферополь, 1997; його ж: История крымских армян. Київ, 2004. 224 с.
9. Морен Э. Утраченная парадигма: природа человека. Пер. с франц. М. Собуцкого. Киев, 1995. 223 с.

10. Осипян О. Запрошення вірмен до Галицької Русі за даними джерел кінця XIV – початку XVII століття: Topographia civitatis Leopoldinae Яна Алембека. *Матеріали між нар. наук. конф. «Вірмено-українські історичні зв'язки»*, Львів, 28–31 трав., 2008 р. Львів, 2011. С. 41-48; Topographia civitatis Leopoldinae Йоганна Алембека початку XVII ст. як джерело з історії Львова: когнітивна рамка, наративні стратегії. *Український історичний журнал*. Вип. 4 (№ 493). Київ, 2010. С. 192-222; його ж: Возникновение армянских колоний во Львове и Каменце-Подольском и их роль в торговле со странами Причерноморья и восточного Средиземноморья во второй половине XIII-первой половине XV в. *Studia historica Europa orientalis. Исследования по истории восточной Европы*. Вып. 5. Минск : БГУ, 2012. С. 54-84.
11. Саргсян Т. Некоторые вопросы истории армянских культовых сооружений Кафы (Феодосии). Отримано з [hpj.asj-oa.am/3963/1/2003-2\(138\).pdf](http://hpj.asj-oa.am/3963/1/2003-2(138).pdf); її ж: Свод армянских памятных записей, относящихся к Крыму и сопредельным территориям (XIV-XV вв.) / Сост., рус. перевод, введение и прим.. Симферополь: «Сонат», 2010; її ж: Армянские эпитафии из Килии. *Праці Центру пам'яткознавства*. Вип. 20. Київ, 2011. С. 292-303.
12. Хайдеггер М. Вопрос о технике. Время и бытие. Москва, 2000. С. 221-238.
13. Antoniewicz Jan (Bołoz). Cechy świeckiej architektury Ormian polskich. *Czas*. Kraków, 1895. S. 134-157; його ж. O sztuce polskich Ormian (architektura, malarstwo, ornamentyka). *Kwartalnik Historyczny*. T. 10, Lwów, 1896. S. 729-730.
14. Barącz S. Żywoty sławnych Ormian w Polsce, Lwów, 1856. 485 s.; його ж. Rys dziejów ormiańskich, Tarnopol, 1869. 238 s.
15. Chookaszian Levon. About Miniaturist Grigor Milijetsi and Illustrations of the Lviv Gospels of 1197. *Series Bizantina. Studies on Byzantine and Post – Byzantine Art. Art of the Armenian Diaspora*. Vol. XV. Warsaw, 2018. S. 11-32; його ж. Metal covers of certain Armenian manuscripts and books from Eastern European collections. *На межі між Сходом і Заходом: Матеріали міжнар. конф., присвяченій 90-річчю від дня народження Я. Дашкевича* (13-14 груд., 2016 р., м. Львів). Львів, 2018. С. 319-324.
16. Deluga W. New Discoveries on Armenian Art in Poland in the 21st Century. *Релігійно-культурне життя вірменської діаспори в Україні від її початків до сьогодення. До 650-річчя львівської єпархії Вірменської апостольської церкви*. Львів : Логос, 2018. С. 183-189.
17. Łoziński Wł. Patricjat i mieszczaństwo lwowskie w XVI-XVII wieku. Lwów, 1890. 444 s.; його ж. Złotnictwo lwowskie, Lwów, 1912. 179 s.
18. Wasyl F. Ormianie w przedautonomicznej Galicji. Studium demograficzno-historyczne. Kraków, 2015. 551 s.
19. Wolańska I. Katedra ormiańska we Lwowie w latach 1902-1938. Warszawa, 2010. 559 s.

References

1. Biryurlov Y. Zakharevychi: Creators of the capital of Lviv. Lviv : «Center of Europe», 2010. 336 p. [in Ukrainian].
2. Dashkevych Ya. Armenia and Ukraine, Lviv-New York, 2001, 760 s. [in English, French, Germany]; his same: Armenians in Ukraine: the roads of millennia, Lviv: Logos, 2012, 1328 p. [in Ukrainian].
3. Goffman I. Analysis of frames: an essay on the organization of everyday experience. Moscow, 2003. 752 p. [in Russian].
4. Grigoryan V. History of the Armenian colonies in Ukraine and in Poland (Armenians in Podolia). Yerevan, 2005. 290 p. [in Russian].
5. Gadamer G. The truth and the method. Vol. 1. Kyiv : Univers, 2000. 464 p. [in Ukrainian].
6. Korkhmazyan E. Crimean Armenian miniature. Simferopol: Energy-delta, 2008. 144 p. [in Russian].
7. Krivonos N. Armenian artisans in Lviv in the XV-XVII centuries. *Galician Gate*, № 21-22. Lviv: Center of Europe Publishing House, 1996. P. 11; her same: Monuments of Armenians in the cultural life of Lviv. *From the history of Armenian-Ukrainian, Hungarian and Moldavian relations*. Yerevan, 2012. P. 54-62 [in Russian].
8. Mikaelyan V. Gabriel Aivazovsky (Aivazyan). Pigeon of Masis, №№ 12-14. Simferopol, 1997; his same: *History of the Crimean Armenians*. Kyiv, 2004. 224 p. [in Russian].
9. Moren E. The lost paradigm: human nature. Kiev, 1995. 223 p. [in Russian].
10. Osipyan O. Invitation of Armenians to Galician Rus' according to sources of the late XIV – early XVII centuries: Topographia civitatis Leopoldinae by Jan Alemбек. *Proceedings of the International Scientific Conference «Armenian-Ukrainian Historical Relations»*, Lviv, May 28-31, 2008. Lviv, 2011. S. 41-48; his same: Topographia civitatis Leopoldinae «by Johann Alembeck at the beginning of the 17 th century as a source on the history of Lviv»: cognitive framework, narrative strategies. *Ukrainian Historical Journal*, vol. 4 (№ 493). Kyiv, 2010. S. 192-222; his same: The emergence of the Armenian colonies in Lviv and Kamenets-Podolsky and their role in trade with the Black Sea and the eastern Mediterranean in the second half of the XIII-first half of the XV century. *Studia historica Europa orientalis. Studies in the History of Eastern Europe*, Vol. 5. Minsk: BSU, 2012. S. 54-84 [in Russian; in Ukrainian].
11. Sargsyan T. Some questions of the history of the Armenian religious buildings of Kafa (Feodosia). Retrieved from [hpj.asj-oa.am/3963/1/2003-2\(138\).pdf](http://hpj.asj-oa.am/3963/1/2003-2(138).pdf); her same: A collection of Armenian memorabilia relating to the Crimea and adjacent territories (XIV-XV centuries). *Former, Rus. translation, introduction and notes*. Simferopol : «Sonata», 2010; her same: Armenian epitaphs from Kiliya. *Proceedings of the Center for Monument Studies*, vol. 20. Kyiv, 2011. S. 292-303 [in Russian].
12. Heidegger M. The question of technology. *The time and being*. Moscow, 2000. P. 221-238 [in Russian].
13. Antoniewicz Jan (Bołoz). Features of the secular architecture of Polish Armenians. *Czas*, Kraków, 1895. S. 134-157; About the art of Polish Armenians (architecture, painting, ornamentation). *Historical Quarterly*. Vol. 10, Lviv, 1896. S. 729-730 [in Polish].
14. Barącz S. Lives of famous Armenians in Poland, Lviv, 1856. 485 p.; The history of Armenian history, Tarnopol, 1869. 238 p. [in Polish].

15. Chookaszian Levon. About Miniaturist Grigor Milijetsi and Illustrations of the Lviv Gospels of 1197. *Series Bizantina. Studies on Byzantine and Post – Byzantine Art. Art of the Armenian Diaspora*. Vol. XV. Warsaw, 2018. S. 11-32; Metal covers of certain Armenian manuscripts and books from Eastern European collections. *Collection «On the border between East and West: Materials of the International Conference devoted to the 90th anniversary of the birth of Y. Dashkevych»* (December 13-14, 2016, Lviv). Lviv, 2018. P. 319-324. [in English].
16. Deluga W. New Discoveries on Armenian Art in Poland in the 21st century. *Religious and cultural life of the Armenian diaspora in Ukraine from its beginnings to the present*. To the 650th anniversary of the Lviv Eparchy of the Armenian Apostolic Church. Lviv : Logos, 2018. P. 183-189. [in English].
17. Łoziński Wł. Patricjat and the Lviv bourgeoisie in the 16 th-17 th centuries. Lviv, 1890. 444 p.; Złotnictwo lwowskie, Lviv, 1912. 179 p. [in Polish].
18. Vasyl F. Armenians in pre-autonomous Galicia. Demographic and historical study. Krakow, 2015. 551 p. [in Polish].
19. Wolańska I. The Armenian cathedral in Lviv in the years 1902-1938. Warsaw, 2010. 559 p. [in Polish].

PHENOMENOLOGICAL DESCRIPTION OF THE MAIN HISTORICAL AND CULTURAL PRACTICES OF THE ARMENIAN DIASPORA IN UKRAINE

Hayuk Iruna – Doctor of Science in Cultural Studies, docent of the academic department
of the art's management of Lviv National Academy of Arts

It is determined that historically traditional cultural practices for Armenian diaspora in the lands of Ukraine became a kind of constituent patterns, thanks to which a network of new social ties was built and a new topos of diaspora culture was formed. It is proved that Armenian cultural practices should be considered from the point of view of the specifics of socio-cultural structuring of the topos of the Armenian diaspora, so they can be divided into economic/housewifely/craft (jewelry, arms business, weaving, construction etc.); mediation cultural practices (trade, diplomacy and translation); figurative-symbolic / artistic and scientific-educational cultural practices. It was found that the qualitative depository of artifacts in Ukrainian museums, which representing Armenian cultural heritage, demonstrates the appearance of specific features that show changes in the mentality, artistic tastes, values of Armenians in the Diaspora, which indicates the formation of a separate autonomous original sphere of Armenian Diaspora culture in Ukraine.

Key words: Armenians, artifact, culture, cultural practices, diaspora, frame, topos, function.

UDC 94 (271.72-11+ 811.1) (008)

PHENOMENOLOGICAL DESCRIPTION OF THE MAIN HISTORICAL AND CULTURAL PRACTICES OF THE ARMENIAN DIASPORA IN UKRAINE

Hayuk Iruna – Doctor of Science in Cultural Studies, docent of the academic department
of the art's management of Lviv National Academy of Arts

It is revealed, that in the diaspora Armenians met with the material world of «Other / Alien» things, therefore, their entrance to another's cultural landscape occurs also through «appropriation» of the world of «Other» artifacts.

The phenomenological description of the main cultural practices of the Armenian diaspora in the context of adaptation to the new socio-cultural landscape is fulfilled. The expediency of considering the cultural practices of the Armenians in view of the nature of the socio-cultural structuring of the topos of the Armenian diaspora is substantiated. They can be divided into economic/housewifely/craft cultural practices – traditional types of artistic and craft activities, in the process of which artifacts with utilitarian and artistic value were created (jewelry, arms business, weaving, construction, etc.); mediative cultural practices (trade, diplomacy and translation); figurative-symbolic / artistic and scientific-educational cultural practices.

Artifacts that appear as a result of economic and craft cultural practices formed a material topos that performs not only the function of creating a zone of functional and living comfort, but also provides knowledge/recognition of «their» and at the same time representation of themselves as «Strangers», especially in the early stages of formation of diaspora culture.

From the point of view cultural-pragmatic and/or communicative cultural practices played the role of frames (I. Hoffman), which, by their nature, provided a background understanding of the events in which Armenians participated, gave them confidence in the correctness of their image of the world, supported the reproduction of social experience and a consistent picture of the world. It is determined that historically traditional cultural practices for Armenian diaspora in the lands of Ukraine became a kind of constituent patterns, thanks to which a network of new social ties was built and a new topos of diaspora culture was formed.

It was found that the qualitative depository of artifacts in Ukrainian museums, which representing Armenian cultural heritage, demonstrates the appearance of specific features that show changes in the mentality, artistic tastes, values of Armenians in the Diaspora, which indicates the formation of a separate autonomous original sphere of Armenian Diaspora culture in Ukraine.

Key words: Armenians, artifact, culture, cultural practices, diaspora, frame, topos, function.

Надійшла до редакції 21.12. 2021 р.